

Lydmula Bozhuk**UKRAINIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS ABROAD AS A WAY OF TOLERANCE IN THE COUNTRIES OF RESIDENCE**

The article analyzes the activity of Ukrainian educational institutions abroad as a way of tolerance in the countries of residence. The author considers the problem of tolerance of Ukrainian studies abroad as a certain category of relationship the essence of which lies in cooperation and coexistence of Ukrainian educational institutions, their perception by communities, local and central authorities and inclusion into the already existing educational systems. Characterized is the scientific-educational interaction of Ukrainians who live abroad with scientific and educational institutions in the countries of residence as an important precondition for incorporation of the Ukrainian community into that of the world.

Key words: the ukrainian diaspora, ukrainian studies, intercultural communication, tolerance, ukrainian foreign.

УДК 94:323.1(477)(=162.1)**Галина Висоцька****ПОЛЯКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

У статті аналізується становище польської національної меншини в Україні в різні періоди історії. Висвітлений процес заселення представниками польської національної меншини території України. Порівнюються дані переписів населення. Визначаються українські території, на яких проживають поляки. Висвітлюється історія Мархлевського району від створення – до ліквідації. Зазначені заходи України щодо нормалізації діяльності поляків в Україні. Висвітлені проблеми, з якими зіткнулась польська спільнота у різні періоди польсько-українських взаємин. Проаналізовані документи, які регламентують діяльність представників польської національної меншини.

Ключові слова: поляки, Україна, польська національна меншина, Мархлевський район, меншина.

Серед актуальних проблем українознавства важливе місце займають питання взаємин українців із своїми близькими сусідами, зокрема з поляками, етногенез і доля яких не тільки подібні, але й досить тісно переплітаються з більш як тисячолітньою історією України. На українських етнічних землях, особливо на східному й західному міждержавному кордоні Польщі та України, з давніх часів проживали дисперсно, а подекуди й компактно численні анклавні поляків. Вони й сьогодні є вагомою складовою частиною українського громадянства, носіями польської культури і духовності, будівничими добросусідських і партнерських відносин між Україною і Польщею. Україна належить до шести держав світу, в яких польська діаспора (полонія) складає найбільшу етнічну групу.

Дослідження розвитку і перспектив українсько-польських відносин на міждержавному та міжетнічному рівнях належить до важливих завдань вивчення української історії, оскільки від того, наскільки комфортно й захищено почуваються поляки в Україні, а українці в Польщі, якою мірою задовольняються їх національно-культурні й духовні потреби, як забезпечуються їхні громадські й національні права, залежать взаємини обох держав. Актуальність поставленої проблеми зростає ще й тому, що в процесі реалізації партнерської програми «До порозуміння і єднання», схваленої главами обох держав, дуже важливо подолати стереотипи минулого, критично осмислити його повчальні уроки, скинути тягар взаємної недовіри.

Українські історики, етнологи, правознавці, політологи, представники інших наук приділяють багато уваги польській етнічній групі в Україні. Тільки за останнє десятиріччя в Україні й Польщі оприлюднено цілу низку досліджень історичних та етнонаціональних аспектів української полонії, демографічних змін у її складі, втрат яких зазнало польське населення в УРСР в результаті масових репресій, голодоморів, депортацій, насильницької асиміляції. Велику зацікавленість долею своїх співвітчизників в Україні виявляють і польські дослідники.

Спираючись на творчий доробок попередників і деякі нові джерельні свідчення, спробуємо осягнути основні етапи процесу розселення поляків на українських етнічних землях, його специфічні особливості в ХХ ст., зміни в статусі польської меншини, зумовлені політичними та адміністративно-територіальними чинниками, з'ясувати трагічні наслідки для поляків тоталітарних режимів та більшовицьких експериментів, висвітлити діяльність польських національно-культурних товариств з позицій українознавства в умовах незалежної України.

З давніх часів поляки оселялися на українських землях. За часів Ярослава Мудрого в XI ст. вони займали місцевості вздовж річки Рось. Нова хвиля колонізації припадає на XVII ст. – після Люблінської (1569 р.) та Берестейської (1596 р.) уній, коли українські землі опинилися у складі Речі Посполитої. Після приєднання України до Росії там зберігаються маєтки польської шляхти і залишаються польські поселення. Три поділи Польщі у XVIII ст. (1772, 1793, 1795 рр.) за участю Росії сприяли міграції поляків в Україну. За переписом населення 1897 р. в Україні проживало понад два мільйони поляків, що становило 4,5 % її мешканців. Більшість їх зосередилася на Правобережжі та Східній Галичині. 50,3 % поляків мешкало у Львові і 43,4 % – у Львівському повіті. В Російській імперії поляки, як і українці, перетворилися на поневолену національну групу. В особливо важкому становищі вони опинилися після поразки польського повстання 1830–1831 рр. [1, с. 37].

За даними перепису 1926 р., в Україні проживало 476,4 тис. поляків (1,64 % всього населення Республіки). В Україні проживало 48 % поляків, що мешкали в СРСР. Польське населення здебільшого знаходилося в західних регіонах республіки. Що ж стосується соціально-політичного, релігійного та культурного стану польського населення, то він серйозно непокоїв представників влади. Особливе роздратування у радянських і партійних працівників викликали традиційна релігійність поляків, а також те, що розвиток «колективних» форм господарювання серед них порівняно з іншими національними групами був досить низький.

Вважалося, що найкращим методом «радянзації» польського населення було створення навчальних закладів із викладанням польською мовою, виділення національних адміністративно-територіальних одиниць, а також і впровадження інших заходів щодо забезпечення їх національно-культурних інтересів. З 1925 р. у місцях, де переважало польське населення, почалося виділення польських національних сільських рад. У тому ж р. в Україні (включаючи й Молдавську АСРР) таких рад налічувалося 64.

Наступного р. їх стало 129, 1927 р. – 139, 1931 р. – 164. У польських сільських радах (за даними на 1927 р.) проживало 155 тис. чоловік, з них 113 тис. поляків (73 % загальної чисельності їхніх мешканців). Однак ступінь охоплення польського населення національними польськими адміністративно-територіальними одиницями був незначний – 24 % поляків України [2, с. 56].

У 1925 р. з'явився єдиний в Україні польський національний Мархлевський район Волинської округи. На його території проживали 41 тис. чоловік, 73 % населення становили поляки, 8 % – німці, 2 % – євреї. Щоправда у серпні 1925 р. йшлося саме про утворення Довбишського національного польського району на Житомирщині. А вже через рік, одразу після смерті Ю. Мархлевського, Довбиш (а разом із ним польський район) отримав назву Мархлевськ. Створення польського національного району проходило у руслі політики «коренізації», зусиллями якої радянська влада намагалася стати ближчою до мешканців значної частини Житомирщини, густо заселеної етнічними поляками, німцями та євреями. Згідно з національним складом, формувалися органи влади адміністративно-територіальних одиниць. В апараті сільрад працювали поляки, українці, німці, євреї. Серед голів сільрад було 25 поляків, 7 українців, 2 німці, один єврей. До складу Мархлевського району входило 34 (за даними на 1931 р.) польські сільради, а також дві німецькі – Нейгемська й Тартачківська. Дві польські сільради (Станіславська та Слободо-Рашківська) входили до складу Молдавської АСРР. 126 польських сільрад знаходилися в українських районах.

У Мархлевському районі (за даними на 1929/1930 навчальний рік) працювало 14 польських шкіл, 12 хат-читалень, агрошкола, де навчалися поляки не лише з України, а й з Білорусі. Загалом в Україні була 381 польська школа (24185 учнів). Проте, тільки 42,4 % учнів польської національності навчалися в школах із польською мовою викладання. У 1931 р. спеціалістів (з викладанням польською мовою) готували у двох педагогічних, чотирьох сільськогосподарських та одному індустріальному технікумах. Значна частина польських освітніх і наукових установ знаходилася у Києві. Серед них можна назвати Польський інститут соціального виховання, педагогічний та механічний технікуми, денний та вечірній польські робітфаки, семирічну школу, Центральну польську бібліотеку, Польський центральний робітничий клуб. Певну наукову роботу проводили співробітники Інституту польської культури у Києві. Польською мовою в Україні видавалася республіканська газета «Серп» і журнали – «Глос млодзежи», «Штандар піонера», діяло видавництво «Трибуна». До речі, поряд із Мархлевським польським національним районом приблизно у ті ж часи (у 1926 р.) утворений Пулинський німецький національний район. Створивши Мархлевський польський національний район, радянська комуністична верхівка сподівалась на прихильність місцевого населення до нового соціалістичного ладу.

Створення Мархлевського району проходило за часів НЕП, але вже у 1929 р. тут розпочалася масова і насильницька колективізація. Жителі польського національного району не висловлювали жодного бажання вступати у колгоспи. У 1932–1933 рр., коли в Україні влаштували Голодомор, селяни Мархлевського району виявили повне несприйняття нового колгоспного ладу. Керівники Київської області (більша частина Житомирщини до 1937 р. входила в саме до складу Київщини)

вважали Мархлевський польський національний район всуціль «засміченим» контрреволюційними елементами.

Згортання роботи щодо забезпечення національно-культурних інтересів польського населення починається з початку 30-х рр. 1935 р. У 1935 р. ліквідований польський Мархлевський район. Цього ж р. почалася масова депортація польського населення з місць його компактного проживання. 16 жовтня 1935 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалює постанову «Про переселення 1500 польських родин з прикордонних районів Вінницької області». Основними районами, куди відправляли поляків, були південні та східні райони України, Казахстан і «віддалені місця Союзу». У грудні 1938 р. Мархлевськ стає селищем міського типу (разом із неподалік розташованими Биківкою та Кам'яним Бродом), але вже у травні 1939-го селище отримує нову назву – Щорськ, як центр однойменного адміністративного району. Із такою назвою район та селище проіснували до серпня 1944 р., коли було відновлено Довбишський район, а райцентру повернуто його історичну назву. У 1941 р. частина польського населення здобула можливість повернутися в Україну. Переселення тривало і в післявоєнні роки [3, с. 5–6].

Воєнні роки та депортації призвели до серйозного зменшення польського населення в Україні. За даними перепису населення 1989 р., в Україні проживало 219 179 поляків. Як і раніше поляки в основному мешкали у західних районах – на кінець 80-х рр. у Житомирській області їх було 69 413 чоловік (31,7 % всієї кількості поляків, які мешкали в Україні), Хмельницькій – 36 693 (16,7 %), Львівській – 26 876 (12,3 %). За переписом 2001 р., в Україні проживало 144,1 тис. поляків, що становить 65,8 % до даних попереднього перепису.

Відомі гоніння на національну школу і культуру призвели до того, що лише близько 14 % громадян польської національності зберегли рідну мову. Частина польського населення була русифікована, втратила не лише мову, а й віру, традиції. У Львівській області, де проживала значна частина поляків за переписом 1989 р., рідну мову у місті зберегли понад 52 %, а у селі 43 % населення. Майже 6 тис. поляків проживали у Криму, де не було можливостей для збереження і розвитку рідної мови.

На Львівщині жителі польської національності мають ширші можливості для регулярних контактів з родичами і близькими у Польщі. Через Львів та деякі міста області щор. проїжджає кілька мільйонів польських туристів. Доступність преси і телебачення Польщі сприяє національному самозбереженню, розвитку традицій, культури й освіти. У Львівському державному спеціалізованому видавництві «Світ» працює редакція, яка видає підручники для шкіл з польською мовою навчання. У Львові діють дві польські середні школи, польська школа відкрита в Києві. В Україні є католицькі общини зі своїми храмами. Навіть назви львівських вулиць засвідчують про тривале проживання в Україні поляків. Вони мають імена видатних діячів польської науки, культури та національно-визвольної боротьби. Серед них – вулиці ім. Коперника, Словацького, Кілінського, а також ново названі вулиці А. Гротгера (художника), А. Фредра, Г. Запольської (письменниці) та ін. зусиллями «Товариства польської культури» і працівників будівельного тресту «Енергополь» реставровано кладовище учасників національного повстання 1863–1864 рр. і меморіал полеглих у війні 1918–1920 рр. у Львові (цвинтар орлят).

В умовах становлення державного суверенітету і демократичного оновлення в Україні почали створюватися сприятливі можливості для розвитку польської національної культури, шкільної освіти, зміцнення відповідних організаційних структур. Товариство польської культури України має відділення в тих районах, де компактно проживають громадяни польської національності. Загалом, в Україні діє дві структури, які опікуються польськими культурними й освітніми організаціями. Одні скеровуються Союзом товариства дружби, інші – Товариством польської культури. Повнокрівну роботу проводить Польська асоціація українців. Після багаторічної перерви (з 1944 р. до 1990 р.) з 24 грудня 1990 р. відновилося видання польською мовою «Газети Львовской», яка виходила ще за часів Австрії. У Києві з кінця 90-х рр. ХХ ст. діє Інститут суспільних відносин Україна – Польща. Науково-дослідний інститут історії Польщі є у Львівському національному університеті ім. І. Франка [4, с. 107–109].

Сприятливі умови функціонування польських інститутів в Україні позитивно впливають на міждержавні відносини між Україною і Польщею. Успішно розвиваються зв'язки між підприємствами, установами, вищими навчальними закладами, школами і окремими людьми України та Польщі, що важливо й корисно для обох народів. Польща одна з перших держав світу визнала незалежну Україну і вже на початку 1992 р. встановила з нею дипломатичні відносини в повному обсязі. Візит у Варшаву 18 травня 1992 р. Президента України Л. Кравчука і його зустріч з Президентом Польщі Л. Валенсою підтвердив пріоритетність українсько-польських відносин, а підписані документи про дружбу і розвиток двосторонньої співпраці розширили можливості для культурного і духовного розвитку польського населення України. Дружні відносини між Україною і Польщею є пріоритетними у зовнішній політиці обох держав впродовж усіх наступних років.

Список використаних джерел

1. Кондрацький А. А. Поляки на Україні в X–XIX ст. / А. А. Кондрацький// Український історичний журнал, 1991. – № 12. 2. Єременко Т. І. Польська меншина в Україні в 20–30-ті рр. XX століття Історичні зошити Ін-ту історії НАН України / Т. І. Єременко. – К., 1994. – 74 с. 3. Стронський Г. Й. Злет і падіння: Польський національний район в Україні в 20–30-ті роки / Г. Й. Стронський. – Тернопіль, 1992. – С. 5–6. 4. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, Д. В. Ткач. – Тернопіль, 2007. – 134 с.

Галина Высоцкая**ПОЛЯКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СОВРЕМЕННІСТЬ**

В статті аналізується положення польського національного меншинства в Україні в різні періоди історії. Освітлено процес заселення представителями польського національного меншинства території України. Сравниваються дані переписів населення. Визначаються українські території, на яких проживають поляки. Освітлено історію Мархлевського району від створення – до ліквідації. Вказано заходи України щодо нормалізації діяльності поляків в Україні. Освітлено проблеми, з якими стикнулося польське суспільство в різні періоди польсько-українських відносин. Проаналізовані документи, які регулюють діяльність представителів польського національного меншинства.

Ключові слова: поляки, Україна, польський національний меншинство, Мархлевський район, меншинство.

Galina Vysotska**POLES IN UKRAINE: HISTORY AND PRESENT TIME**

Condition of Polish national minority in Ukraine in different periods is analyzed in article. Process of settlement of Ukrainian territory by representatives of Polish national minority is shown in this paper. Information of population censuses are compared. Ukrainian territories which are settled by Poles are determined. History of Marhlevsk district from creation to liquidation is shown in the article. Measures of Ukraine according to normalization of activity of Poles in Ukraine are shown. Problems that Poles were faced in different periods of Polish-Ukrainian relations are analyzed. Documents which regulate activity of representatives of Polish national minority are shown in this paper.

Key words: Polish, Ukraine, the Polish minority Marhlevskym area, minority.

УДК 497.115.327.82

Олександр Павленко**КОСОВСЬКА КРИЗА 1999 Р.****ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ**

У статті розглядаються питання кризи в Косово в 1999 р. Показано, що причини загострення сербсько-албанського протистояння відбувалися на фоні глобального перерозподілу сфер впливу у світі. Європейський Союз був зацікавлений у стабілізації Балкан, де нестабільність провокувала потоки біженців до країн Західної Європи. США вважали за необхідне зберегти свої військово-політичні та економічні позиції в Європі. Наприкінці 1990-х рр. критично важливим у цьому сенсі стало питання Косово. Спроби Росії і Китаю перешикувати цим процесам не були консолідовані та зазнали невдачі. У підсумку проголошення в лютому 2008 р. незалежності Косово створило прецедент виникнення держави із нетрадиційним суверенітетом. Доля Косово залежить від успішності реалізації процесу європейської інтеграції.

Ключові слова: Албанія, глобалізація, гуманітарна інтервенція, європейська інтеграція, Косово.

Проблема визначення статусу Косово після розпаду Югославії має свою історію. На початку 1990-х рр. на перший план виходять проблеми сербського націоналізму та його намагань в умовах дезинтеграції Югославії створити «Велику Сербію», яка мала об'єднати усіх етнічних сербів під контролем Белграду. Тому на перший план у 1991–1995 рр. вийшли конфлікти сербів і хорватів, а також війна між православними сербами, католиками хорватами, боснійськими мусульманами у Боснії і Герцеговині. Лише після втрати сербськими націоналістами реальних можливостей створення «Великої Сербії» поступово актуалізується косовська проблема. На час в Косово прискорився процес руйнування патріархальних традиційних цінностей албанського суспільства.